

INTEGRITÁSOK – SZABADON VÁLASZTHATÓ JELENTÉSSSEL?

Scharle Péter

scharle@sze.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2017.1.19

Absztrakt

Az integritás a modern társadalomtudományokban és a közbeszédben is alapfogalom. Pontosán értelmezett használata ezért szakmai és közérdek. Egy érdekes változat szabatosan megkülönbözteti az integritást az erkölcsössegtől, az etikusságtól és a jogszerűségtől, miközben rámutat meglétének működőképességet és teljesítményt befolyásoló szerepére.

Kulcsszavak

pozitív és normatív fogalom, integritás, működőképesség, teljesítmény

INTEGRITY – AN UNDERSTANDING OF CHOICE?

Péter Scharle

Abstract

Integrity is a fundamental concept in modern social sciences and in the public discourse. Therefore its precise definition is of great professional and general significance. An interesting approach clearly distinguishes between integrity and normative concepts such as morality, ethics, and legality, and also points out integrity's role in the functioning and performance of organizations and communities.

Keywords

positive and normative concepts, integrity, workability, performance

INTEGRITÁSOK – SZABADON VÁLASZTHATÓ JELENTÉSSEL?

Scharle Péter

Az integritás sokféle állapotban és folyamatban felismerhető *jelenség*, személyek, csoportok, szervezetek, társadalmak habitusának jellemzésére alkalmas *tulajdonság*. Sok tudomány használja, a közbeszéd is ismeri és kedveli. Ez lehet az egyik oka annak, hogy nincs általánosan elfogadott meghatározása. Az értelmező szótárakban előforduló változatokban a mibenlétét magyarázó más (rendszerint az erények, erkölcsi és etikai értékek körébe sorolható) fogalmak gyakran ismétlődnek és egymásra utaltságot érzékeltetnek.

A szabatosságra törekvő tudományok saját paradigmáikhoz és terminológiájukhoz igazítják az integritás értelmezését. A köznyelv többnyire beéri a kifejezéshez kapcsolódó hangulatot (a teljesség, őszinteség, megbízhatóság stb. képzetét) felidéző magyarázattal. Sokfélék lehetnek az integritással jellemezhető helyzetek és alanyok is. Lehet például integritása személynek, szervezetnek, vállalkozásnak, társadalmi csoportnak, nemzeteknek és társadalmaknak is. Szabatos értelmezésére annak kell vállalkoznia, aki a fogalmat valamilyen mondanivaló kifejtéséhez használni kívánja. Az integritás ezért (vagy, ha tetszik, ennek ellenére) szerfelett hasznos, nagyon sok érdekes és fontos megállapítás, következtetés megalapozására alkalmas.¹

* * *

A legszélesebb körben használt értelmezés szerint integritása a *helyesen* és *megbízhatóan* cselekvő személynek van. Ez a habitus szilárd és koherens világbépből és erkölcsi értékrendből következik. Nem rendül meg akkor sem, ha kockázatokkal, fenyegetésekkel szembesül, kudarcot vagy veszteséget szenved. A közösség, a társadalom életében az integritás lényege szerint látható, megtapasztalható erény, kiszámíthatóságot szavatoló vonatkoztatási lehetőséget alapoz meg.

A személyre vonatkoztatott integritás *mutatis mutandis* értelmezhető csoportokra, gazdasági vállalkozásokra – valójában minden olyan társadalmi tevékenységre, szereplőre, amellyel kapcsolatban megfelelőségi szempontoknak helye lehet. A *miben* való (tartalmi) megfelelés kérdésétől is elvonatkoztató jellemzőként talán a *tökély* (tökéletesség) keretezi a legkevésbé elcsépelten azt a fogalomkészletet, amelyet az integritás mibenlétét és szerepét tárgyaló munkák használnak.

* * *

Az ezredforduló első évtizedének derekán az integritáshoz kapcsolódó fogalmak e változatos és gazdag „borvidékén” vett művelésbe egy termékeny és lassan termőre forduló „dűlőt”

¹ A web keresőmotorok az *integrity* kifejezésre 200 millió helyet ajánlanak fel.

W. Erhard, M. Jensen és S. Zaffron. Tanulmányuk² egymásra is vonatkoztatva, de világosan megkülönböztetve használ négy, a szóhasználatban gyakran összefonódó kifejezést (*integrity, morality, ethics, legality*), és az integritásnak adott értelmezésből a vele rendelkezők működőképességére és teljesítményére vonatkozó következtetéseket vezet le.

Erhard, Jensen és Zaffron modelljében (a továbbiakban: az EJZ-modellben) az erkölcsösség, etikusság és jogszerűség *normatív* fogalom, az erények fogalomvilágába tartoznak. Értelmezésük a jó vagy rossz, helyes vagy helytelen, javallt vagy kerülendő viselkedés megítéléséhez kötődik. Az integritás – tőlük megkülönböztethető – *pozitív* dolog³: olyan személy, csoport, szervezet *megtapasztalható* állapota vagy helyzete, amely egész, sértetlen, hiánytalan, teljes (*whole, complete, unimpaired, sound*), függetlenül attól, hogy miként ítéltető meg valamilyen értékhalmoz (értékrend) tekintetében.

Az EJZ-modellben az integritás (röviden szólva az egész-ség és teljesség – *the condition of being whole and complete*) a szükséges feltétele annak a működőképességnek (*workability*), amellyel az érintett személy (csoport, szervezet) különféle teljesítményekre (*performance*) lehet képes. Ez a fogalomalkotás utat nyit a kiemelkedő teljesítmény lehetőségének értelmezéséhez, bármit tekintünk is teljesítménynek. Ha *gyengül* az integritás, akkor *romlik* a működőképesség és emiatt *csökken* a teljesítmény. A modell alkotói ezt az összefüggést ontológiai törvénynek tekintik, de őszintén elismerik, hogy formális kísérleti bizonyítékkal (úgymond, egyelőre) még nem tudják ezt a vélelmet megerősíteni.

Az egyénnek, csoportnak, szervezetnek az EJZ-modellben akkor van integritása, ha tartja magát (*honor*) ahhoz, amit állít.⁴ Köznyelvi szóhasználatnál ez az integritás az adott szóhoz való ragaszkodást, ennek ellehetetlenülése esetén az érintettek haladéktalan tájékoztatását és a fejleményekkel járó károkért viselt felelősség vállalását jelenti.⁵ Az így értelmezett szó (*word*) széles általánosságban fejez ki bármilyen, mások számára adott közlést. A modell a benne értelmezett integritás hat kritériumát listázza. Az alany *adott* szavában tükröződik

- ◆ minden korábban tett kijelentés,
- ◆ a saját cselekvőképesség (lehetőségek és korlátok) ismerete,
- ◆ elhatárolódás másokban megalapozatlan várakozást ébresztő látszatoktól,
- ◆ a valóságtartalom,
- ◆ felelősségvállalás a folyományokért,
- ◆ igazodás a fogadó környezet erkölcsi, etikai és jogi normáihoz.

A hatodik kritérium azért fontos, mert nem szakítja el az integritást az értékek világától, de áthangolja a hozzájuk való viszonyt. Az *adott szó* szorosabbra fonja ugyanis a kapcsolatot az integritás és annak alanya között (mintegy keretezi a más modellekben inkább magyarázó értelemben használt normatív fogalmakat, erényeket). A körülményesnek tűnő fogalomképzést az ontológiai tekintetű következmények szabatos megalapozása indokolja. Az erkölcsösség, etikusság és jogszerűség fogalmi elkülönítése teszi lehetővé a működőképesség és a teljesítmény mibenlétének szinte technikai elemzését: az derülhet ki, hogy az integritás ugyan-

² Erhard, Werner – Jensen Michael C. – Zaffron, Steve (2010) Integrity: A Positive Model that Incorporates the Normative Phenomena of Morality, Ethics, and Legality – Abridged. *Social Science Research Network*. SSRN 1542759, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1542759>

³ A K. Popper által használt értelemben a *miben áll* kérdésre adott válasz a normatív *milyen* kérdés helyett.

⁴ Honoring one's word – embere szavának, szavatartó.

⁵ Érdemes észrevenni, hogy a *szavatol* jogi és köznyelvi jelentése mennyire közel áll ehhez a szóhasználatához.

olyan fontos tényezője a javak (nagyon széles értelemben vett termékek) előállításának, mint a tudás, vagy a technológia. Hozzá tehetjük, talán sajnos. Ebben a modellben ugyanis egymástól különböző, sőt ellentmondó értékrendeket követő személyeknek (csoportoknak, szervezeteknek) is lehet integritása.

Az adott szó becsben tartásának (*honoring one's word*) minuciózus értelmezése lehetővé teszi a kimondott szó betartásától (*keeping one's word*) való megkülönböztetést. Erre nagy szükség van, hiszen sok ok miatt válhat lehetetlenné egy teljes integritással *kimondott* szó betartása. Az EJZ-modell szerinti integritás nem sérül, ha a szó betartásának ellehetetlenüléséről, esetleges halasztásáról és az emiatt keletkező károkért viselni kívánt felelősségről az érintettek haladéktalan és folyamatos tájékoztatást kapnak.

Az EJZ-modellben értelmezett integritás illetéknéppen készenléti állapot. Tettrekészség és képesség, amely – ebben a mivoltában – független a normatív értékítéletektől (nem erény).⁶ Megléte és mértéke, teljesítményt befolyásoló hatása *pozitív*, tapasztalati jelenség, amely nem függ attól, hogy jónak vagy rossznak tartjuk. *Ceteris paribus*, minél teljesebb egy személy, csoport vagy más entitás integritása, annál alkalmasabb a természete szerinti *működésre* és *teljesítményre*. Metaforikus képet használva az integritás nem magas, de megmászható hegy, hanem a hegymászás szeretete.

Erhard, Jensen és Zaffron modelljének részletező fejtegetéseiből kiderül, hogy a hegymászás metaforája szélesebb értelemben sem félrevezető. Meglátásuk szerint a személyes teljesítményt maximalizáló integritás nem követeli meg mások együttműködését. A személy integritásának alapja pedig az önmagára (*self*) vonatkoztatott és vállalt integritás. Ennek nem előfeltétele a test, az érzelmek és a gondolatok épsége, teljessége, sérületlensége, viszont lényege a személy önmagának adott, integritást vállaló szava. Aki vállalkozik erre, óvatosabban adja szavát másoknak, és folyamatosan tapasztal megalkuvásra csábító késztetéseket. Aki pedig önmagának nem adja szavát, annak nem lehet integritása másokhoz fűződő kapcsolataiban sem.

Figyelemre érdemes az a további következmény, amely szerint a pozitív integritásfogalommal nem kapcsolható össze ellentmondásmentesen az adott szó kimondását követően végzett költség-haszon (*cost-benefit*) elemzés. Az utóbbi szükségképpen megbízhatatlansággal jár. Az adott szó, ha kimondatott, többé nem lehet költség- és haszonérzékeny (bármit jelentsen is a költség és a haszon). Egy talányos kivételtől eltekintve az EJZ-modell szerint nem lehet integritása annak, aki a tetteivel elérhető (és utóbb elért) eredménytől teszi függővé az *adott* szavának megfelelő viselkedést. Kivételt az az eset jelent, amelyben a személy *bejelenti*, hogy adott szavához költség-haszon elemzéseinek eredményétől függően fog igazodni. Ez a közlés egyenértékű a „megrögzött megalkuvó vagyok” kijelentéssel.⁷ Nem kell erkölcsi megítéléssel azonnal pálcát törni efelett az integritás felett – szinte mindenkiben gyökerezik ilyen (szinte ösztönös) hajlam, és a modern élet hétköznapijában sok integritáshiány és bizalmatlanság következik ebből.

Az erények halmazától elkülönített integritás modelljének használatával Erhard, Jensen és Zaffron számos társadalmi-gazdasági (ipari és pénzügyi, többnyire a multinacionális gazdasági vállalkozások és nagybankok világában tapasztalt) példát elemez. Kiderül ezekből, hogy az integritás velejárója (illetéknéppen indikátora is) a kiváló működőképesség és az ebből következő optimális teljesítmény. A közjó iránti erkölcsi elkötelezettség szempontjából talán lehangoló következménye is van azonban ennek az összefüggésnek. Olyan alrendszernek is

⁶ Ilyen összefüggésben is jól értelmezhető fogalom a *betyárbecsület*. Hasonlóan izes kifejezés a *becsület szó*.

⁷ Érdekes példák sora ismerhető fel a politikai életben.

működtethetők egy gazdasági-társadalmi rendszerben és időszakban, amelyek magas integritási szinten parciális érdekeket szolgálva vesznek rész javak előállításában és elosztásában. Az EJZ-modellben ezért megvitatásra érdemes kérdés az, hogy egy nagyobb közösség erkölcsi, etikai és jogszerűségi értékrendje lefedi-e, dominálja-e egy kisebb vagy kevésbé erős közösségét.

* * *

Nyilvánvaló, hogy az EJZ-modellre is érvényes a gondolatmenet elején említett intelem: egy fogalom szabatos értelmezésére annak kell vállalkoznia, aki azt valamilyen mondanivaló kifejtéséhez használni kívánja. Sok jel mutat arra, hogy a pozitív integritásfogalom használata számos kérdés elemzésében járulhat hozzá tisztázó diskurzusokhoz, ezért érdemes lehet a kutatás és a gyakorlati alkalmazás e területen elkötelezett művelőinek figyelmére.